

HAROLD MACMILLAN

EMLÉKIRATAIBÓL

Anglia egykori miniszterelnöke emlékiratainak alábbi részleteit a memoárok ötödik kötetéből válogattuk, amely *Pointing the Way* címmel ez év júniusában jelent meg a szerző tulajdonában levő londoni Macmillan kiadóvállalatnál.

Ebben a részben az egykori konzervatív *leader* de Gaulle-lal való, egyik „nem hivatalos” találkozására emlékezik. A „nem hivatalos” minősítés tulajdonképpen csak a protokoll kijátszását szolgálta. Hiszen a brit udvarház meghitt hangulatában a személyes barátságot tartó két államférfi igazán fontos világpolitikai kérdésekről tárgyalt: a német problémáról, Nyugat-Európa politikai jövőjéről, a Közös Piacról és egyebekről.

De Gaulle „önmagában”, mindenféle memoár-jellemzés nélkül is, a háború utáni Európa egyik „legfestőibb” személyisége. Alábbi portréjának érdekességét csak fokozza, hogy szerzője „csak amolyan angol” (ő maga csodálkozik a legjobban, hogy a büszke Tábornok barátságába fogadta); csodálkozik, és helyenként hódolattal szól; mégsem mindig kíméletes.

A memoár időszerűsége megjelenésekor tetőzik: Anglia immár helyet kapott a Közös Piacban, javában folynak az európai biztonsági értekezlet előkészítő munkálatai, Berlinben egyezmény született. S az az Algéria, amelyről Macmillan — de Gaulle gondjairól szólva — oly gyakran tesz említést, éppen most ünnepli nehezen kivívott függetlenségének tizedik évfordulóját.

A második világháború éveiben a szövetségesek főhadiszállásain fedőnéven kívül nem is egy gúnynévvel illették de Gaulle-t. A legelterjedtebb talán a Piszkavas volt. Ez a „becenév” arra a híresnevezetes meghatározásra célzott, amely szerint a Tábornok legalább olyan merev, mint a piszkavas, anélkül azonban, hogy időnként legalább annyira fel is melegedne. De Gaulle akárcsak Belloc versében Godolphin Horne, „előkelő származás”, „lenéz mindenkit, ki más”. Mindazonáltal e kimagasló férfiú kivételes jellemű szájalma az emberiség iránt legalább oly erős volt, mint megvetése.

1943-ban, az algériai politikai bonyodalmak forró hónapjaiban idegen létemre is sikerült oly bensőséges kapcsolatba kerülnöm vele, amilyennel nem sok honfitársa dicsekedhetett. Minthogy a hála érzete nem volt idegen tőle (éppen csak nem volt szabad megütöznie a nemzeti elhivatottság sokkal erősebb tudatával), a háború éveiben nála szokatlan melegséggel fogadott barátjává. Pedig az „an-

gol-amerikaiak” lehető legriasztóbb példányai közé tartozom, ugyanis egyik szülőm angol, a másik meg amerikai. Mégis — úgy éreztem —, az én esetemben valamiképpen kivételt tett az alól a kérelhetetlen ítélet alól, amellyel mindenkit sújtott, aki elég szerencsétlen volt ahhoz, hogy az „angolszások” kategóriájába soroltassék. Talán néha visszaemlékezett Franciaország és Skócia hagyományos kapcsolataira.

Következésképpen nem voltam túlon-túl megijedve 1958 decemberében, amikor de Gaulle-nak — a nyár folyamán lezajlott drámai események után — sikerült Franciaország köztársasági elnökévé választatnia magát. Noha jól tudtam: Franciaország az ő irányítása alatt nehéz partnerré válik az európai együttműködésben, abban reménykedtem, hogy hosszú távon számíthatunk mind a Tábornok tisztánlátására a világesemények megítélésében, mind becsületérzetére. Mindezek alapján bizonyára meg lehet őt győzni, hogy lehetővé tegye, sőt, elő-

mozdítsa egy olyan Nyugat-Európa kialakulását, amelyben Nagy-Britannia a törekvések minden szférájában egyenlő szerepet játszhat. Sajnos azonban, később rá kellett döbbernem, hogy történelmi érzeke csak a múltra vonatkozik. Az a Franciaország, amelyről ő álmodozott, a Le Grand Monarque vagy tán még inkább az ebből az alkalomból franciává avatott Charlemagne Franciaországa volt. A Tábornok nem látszott alkalmasnak arra, hogy előretekintsen abba a korba, amelyben a civilizált világot több mint 2000 éven át eluraló Európa országai — évszázados és kegyetlen fosztásokhoz vezető testvérháborúk után — keleti és nyugati nagy vetélytársaik hatalmának növekedése idején hanyatlásnak indultak.

A kezdetben oly sok nehézséggel küzdő új rezsim első éveiben a francia diplomácia eléggé szkeptikus volt ugyan, de azért túlságosan ellenségesnek nem tűnt. Háborúban szerzett barátommal levelek, személyes üzenetek és alkalmi találkozások révén igyekeztem a lehető legszorosabb kapcsolatban maradni, s szerteágazó elfoglaltságai ellenére is udvariassága és bizalma sok tanújelével tüntetett ki. Zárkózottsága és megnyilatkozásainak homályossága ellenére is gyakran megnyilvánultak nagyon is meleg emberi tulajdonságai: elbűvölő házigazda, kellemes vendég és nagyszerű beszélgető társ volt.

1959 és 1960 a nehéz megpróbáltatások éveit voltak. Az 1958. májusi *coup d'état*, amely de Gaulle-t hatalomra segítette, Algéria és Franciaország valóságos egybeolvadásának gondolatára alapozott. De az algériai lázadás folytatódott, s a francia erők csak csekély haladást értek el. Elhangzott egy javaslat, hogy rendezzenek népszavazást; Algériának két lehetőség között kellett volna választania: különválni, vagy Franciaországgal még szorosabb kapcsolatra lép; a referendumot a lázadás befejezésétől és a béke helyreállításától számított négy éven belül tartották volna. A javaslat szerint a béke első évét az az esztendő jelentette volna, amelyben a terrorcselekmények halálos áldozatainak száma nem haladja meg a kétszázat. Nevetséges elképzelés volt. Hiszen megújult vadsággal tombolt a polgárháború. 1959 vége felé összeesküvések szövödtek, s híret vettük, hogy az összeesküvők de Gaulle életére törnek. Elkerülhetetlenné vált tehát a tisztogatás mind az Algériában államosozó, mind az anyaországi hadseregben. Több jelentős személyiséget — köztük Bidault volt miniszterelnököt, a háborús ellenállás egyik vezető személyiségét — azzal vádoltak,

hogy az ellenzéki politizálást felcserélték a konspirálással.

Az 1960-as esztendő a növekvő feszültség és terrorizmus éve volt mind Franciaországban, mind Algériában. A szélsőségesek mindkét oldalon egyre erőszakosabbnak mutatkoztak. Januárban elfojtották a legreakciósabb francia gyarmatosok államesiny-kísérletét; a letartóztatottak között több parlamenti képviselő is volt. Időközben az arab forradalmárok erői gyarapodtak; azt állították, hogy mind az oroszok, mind a kínaiak támogatják őket. A teljes káosz fenyegetett. Úgy tűnt, alig vagy egyáltalán nincs is remény arra, hogy el lehessen fogadtatni valamiféle mérsékeltabb vagy a megbékéléshez vezető politikát.

1961 az *Algérie Française* elnevezésű szervezethez tartozó lázadók ügyének bírósági tárgyalásával kezdődött. Alighogy márciusban befejeződött a tárgyalás, áprilisban már — öt, fontos beosztásban levő tábornok vezette — újabb felkelés robbant ki. De Gaulle tüstént magára vállalta a teljhatalmat. Párizs minden erejét arra összpontosította, hogy szembe szállhasson a rebellis ejtőernyős erők esetleges támadásával, de a felkelést már Algírban leverték, s az eseményeket követő bírósági tárgyalásokon három tábornokot és öt ezredest *in absentia* halálra ítélték. Az OAS (*Organisation de l'Armée Secrète*) ennek ellenére fokozta gyilkos tevékenységét. Párizsban csak úgy hajigálták a plasztikbombákat, a gyilkosságok és az azokat megtorló gyilkosságok már-már megszokottá váltak mind Franciaországban, mind Algériában. Az összeesküvések az Elnök személyét sem kímélték, de Gaulle élete nap mint nap veszélyben forgott. Szeptember 8-án bombamerényletet kíséreltek meg ellene; szerencsére a bomba nem robbant. Egy évre rá egy merénylő golyója fejtől alig néhány centiméterre süvített el.

Am mindezen megpróbáltatások közepe az a rettenetetlen férfiú megőrizte nagyszerű, mondhatni: felséges méltóságát. A két világháború éveiben alkalmam volt sok bátor embert látni; de kevéssel találkoztam, akinek oly kiemelkedő fizikai és erkölcsi bátorsága lett volna, mint de Gaulle-nak. Bátorságáról számos alkalommal, a legnehezebb körülmények között is tanúságot tett. Voltak morálisak, akik kitarítottak amellett, hogy a fizikai bátorság csupán hiúság kérdése. Nem lehetetlen, hogy igazuk van. De Gaulle — a szó legtágabb értelmében vett — nagy bátorsága és nagyfokú büszkesége mindenképpen elválaszthatatlanul egybekapcsolódott.

Az áprilisi válságot követő levélváltásunk nyilván kedvére való volt, s még a nyár vége előtt jóleső érzéssel értesültem a francia nagykövettől, hogy a Tábornok örömmel üdvözlőné egy találkozás lehetőségének felmerülését, s készen mutatkozik átjönni Angliába. Bizonyos mértékben meglepett azonban, hogy nem volt hajlandó Chequers-be jönni. Hamarosan felismertem azonban: mind az időpontot, mind a helyet oly módon választotta meg, hogy kitűnjön látogatásának tisztára személyes baráti jellege. A királynő akkoriban éppen nem lesz Londonban; protokoll-kérdések nem merülhetnek fel, mint-hogy de Gaulle már volt hivatalos látogatáson Angliában. Chequers-nek félig-meddig politikai színezete van. Mint két „régi jó pajtás“ csakis Sussex magányában találkozhatunk. Noha mindez igen hízelgőnek tűnt, volt benne valami irreális elem. Ugyanakkor nagyon kényelmetlennek is ígérkezett.

Kellő időben megállapodtunk a látogatás végleges időpontjában: péntek, november 24. Természetesen Birch Grove House nem olyan jól felszerelt az ilyen típusú fogadások szempontjából, mint Chequers. A háború hat éve alatt óvodát rendeztek be itt, a következő hat évben pedig előkészítő iskola működött az épületben. Noha hitvesemmel már 1952-ben visszaköltöztünk, vidéki lakunkból a háború nyomait még nem sikerült teljes mértékben eltüntetnünk. Nem olyanok voltak a körülmények, hogy megfelelő szállást biztosíthattunk volna a vendégeknek, a titkároknak, a detektíveknek, az ilyen alkalmakkor nélkülözhetetlen személyzetnek. De legalább egy szempontból nagy előnyt jelentett a látogatás. Nejem született „áruhalmozó“, s most végre meg kellett válnia a szobákban felgyűlt, „kincset érő“ kacattól, az elrontott gyermekjátékoktól, a *Country Life* című folyóirat régi számaintól, a virágmagkereskedések színes árjegyzékeitől, az egész cucctól. A külügyminisztérium protokoll-osztályának közreműködésével minden nehézséget sikerült megoldanunk. A fiam a szomszédos házban lakott, ott a kíséret sok tagját el lehetett szállásolni. De bizony a szigorú biztonsági követelmények, amelyeknek vendégem életének állandó fenyegetettsége miatt eleget kellett tenni, a különös, tragikomikus helyzetek sorozataihoz vezettek.

A Tábornoknak péntek délután 3 óra 30 perckor kellett érkeznie a Gatwick repülőtérre. Jobbnak láttam már egy nappal előbb kiutazni vidéki otthonunkba. Csütörtök este éppen dolgozószobám

ban foglalatostkodtam, amikor belép nem-jem. Aggódónak, sőt felindultnak tűnt.

— Egy rövid fekete zakót és igen jó minőségű, elegáns cipőt viselő fiatal külügyminisztériumi tisztviselő felhívott telefonon — mondotta.

— Az ég szerelmére! Honnan tudja, hogyan volt öltözve? — kérdeztem.

— Ó, hát a hanghordozásáról... — válaszolta.

— Jó. S mit óhajtott?

Nejem elmondta, hogy a szóban forgó tisztviselő fejhargon a következőt kérdezte:

— Lady Dorothy, mit tegyünk a Tábornok vérével?

A valóban kissé meglepő kérdést illetően hirtelenében magam sem tudtam eligazítással szolgálni. Ezt mondtam tehát:

— Úgy vélem, a legjobb lett volna azt válaszolni, hogy később majd visszahívjuk.

Ilyenkor a legbiztosabb ilyesmit mondani.

Utólagos érdeklődésünkre aztán megtudtuk: a merénylettől való indokolt félelem egyebek mellett azt is szükségessé tette, hogy minden pillanatban készen álljanak a vérátömlesztéshez szükséges kellékek. Úgy tűnik, a Tábornok valamelyik ritkább vércsoportba tartozott, éppen ezért különleges tartalékról kellett gondoskodni, s a készletet hűtőszekrény-

Macmillan de Gaulle temetésén; balra Lord Avon (Anthony Eden), Macmillan mögött, félig eltakarva, Harold Wilson

ben, esetleg mélyhűtéssel kellett tartósítani. Ez aztán további bonyodalmakhoz vezetett. Ugyanis hűsleges szakácsnőnk, Bell asszony rögtön bejelentette legerélyesebb tiltakozását, hangoztatván, hogy márpedig a jégszekrény sokkal gusztusosabb dolgok tárolására szükségeltetik. Valahogy csak megoldottuk a problémát: előkerítettünk még egy hűtőszekrényt, s beállítottuk a házhoz közel levő egyik szímbé.

A következő mozzanat még háborzongatóbb volt. Az előzetes megállapodás értelmében a Gatwick repülőtéren fogadtam de Gaulle-t. Felsorakozott a díszszázad, s volt ott még sok minden: csak úgy hemzsegett a sok rendőr — rabszállító autókkal, motorkerékpárokkal és hordozható rádióadó-vevő készülékekkel vonultak ki —, s rengeteg civilruhás detektív nyüzsgött a környéken. Amikor a menet elindult, az én autóm, amelyben a Tábornok is helyet foglalt, az élen haladt; Dorothy és Madame de Gaulle voltak a sereghajtók; a mi autónk és hitveseink gépkocsija között haladt a — minden eshetőségre szolgáló — mentőkocsi, valamint néhány, orvosokkal és sebészekkel megrakott autó. Az orvosok és ápolónők kisebb segédcapatai készenlétben álltak a szomszédos községekben. Mindeme veszedelmek közepette de Gaulle tábornok teljességgel szenvtelennek tűnt. Méltóságán alulinak tartotta fi-

gyelemre méltatni a gondosan kitervelt elővigyázatossági intézkedéseket.

A harmadik mozzanat már jellegzetesen angol volt. A Tábornok érkezését követő reggelen éppen Birch Grove House tágas könyvtárszobájában ültünk, s vendégemmel beszélgettünk, jobban mondva, én inkább csak hallgattam az ő szavait. De Gaulle-on és rajtam kívül jelen volt még Alex Home, Couve de Murville, a két nagykövet és a két magántitkár. A Tábornok lebilincselő, de egyben keneteljes szónoklatai egyikét tartotta a világpolitikai helyzetről meg az amerikai befolyásról, amikor hallom, hogy valaki halkán kopog az ajtón. Megkértem Philip de Zuluétát, nézze meg, ki az, s kérje meg, hogy ne zavarjanak.

— Mint mondtam tehát, amikor éppen félbeszakítottak — mondotta kissé ingerülten a Tábornok —, nagyon körültekintőnek kell lennünk, hogy megóvhasuk Európát ettől a túlsúlytól.

Erre még erősebb kopogás hallatszik, egyre kitaróbban kopognak. Azt hittem, ég a ház, vagy rablótámadás készül ellenünk. Kinyitom az ajtót, s kit látok szemeim? Mr. Blake-et, a gazdatisztemet. Mr. Blake nyugodt, tiszteletteljes, de igen felháborodott ember benyomását keltette.

— Mi baj van? — kérdem.

— Uram, ezek a francia, sussexi és londoni rendőrök mindent megszálltak, farkaskutyáikkal az erdőben és a park-

ban koslatnak. Voltak már Gitlandsben, Binghamben, Wickensben, most éppen Wheelers felé tartanak. Hétfőn vadászni szerettünk volna, de ezeken a helyeken, egy madár nem sok, annyi sem marad. Ez így nem mehet tovább, uram.

Megpróbáltam érvelni:

— Nagy nemzetközi eseményről van szó.

— Nem tudom, miről van szó, de sürögösen abba kell hagyni!

„Természetesen nagy a helybeliek kíváncsisága, érdeklődésükbe némi bizsereg is vegyül. A ház jól mutat, a személyzet kiegészült a kormány három »kormornyikjával«. Itt van Carol szakácsnője, hogy segédkezzék Bell asszonynak, s behívtak még néhány fehérbéret, ismét dolgoznak idősebb és már nyugalomba vonult szolgálók stb. Tele a ház minden szobája. De Gaulle-lal van: Baron de Courcel (kabinetfőnök) és tengerész szárnysegédje; velem: Philip de Zulueta és két gépíró; szolgák, szolgálóleányok stb. Kiköltöztem a hálószobámból (átengedtem de Gaulle-nak); a szoba mellett minden van, ami egy kis lakosztályhoz tartozik; beköltöztem a gyermekszobába. Vacsorára ájtott Maurice és Katie (Macmillan). Orvosainak kivettünk öt szobát Roebucknál stb. Vérplazma a pajtában elhelyezett speciális hűtőszekrényben. A kerítésen túl újságírók nyiltszögnek. A Vörös Oroszlánnál csapraverték több nagy söröshordót. Teli a kert meg az erdő farkaskutyás és farkaskutya nélküli rendőrökkel. (Egy farkaskutya szerencsésen beleharapott a Daily Mail tudósítójának illepebe.) Mindent egybevetve: nagy látványosság.“ (1961. november 25.)

Pénteken 5.30-kor kezdődtek a megbeszélések a könyvtárszobában, s két órát tartottak. Philip de Zulueta-n s — de Gaulle részéről — Courcelen kívül senki más nem volt jelen. Az ebéd hangsúlyozottan nem hivatalos jellegű volt.

„Lefényképeztettük magunkat, majd következett az összes jelenlevő régi alkalmazottak bemutatása. Aztán az összes éppen kéznél levő unokaké. Utána megbeszélések 10.30-tól 12-ig [...]. Villásreggeli (jelen volt: Lord Home, Chauvel úr a feleségével, Sir Pierson Dixon, Carol, Catherine). Megbeszélés a két külügyminiszter és a két nagykövet jelenlétében 2.45-től 6.30-ig (a megbeszélés szünetében teáztunk). Estebéd (amelyen részt vett Lord és Lady Kilmuir) 8.15-kor. Lekvés 10.30-kor.“ (November 26.)

Három hivatalos megbeszélés volt tehát. Kettőn főként Németország és Berlin kérdésével foglalkoztunk, a harmadikon inkább Európával, meg Nagy-Britannia tervezett belépésével a Közös Piacba. Noha a látogatás bizonyos értelemben eredménytelen volt, akadtak kiemelkedő mozzanatok, amelyeket a *la vie de château* angol verziójának fesztelensége tett igazán élvezetessé. Noha Madame de Gaulle-ra sokszerű hatást tett férjeura állandó veszélyeztetettsége, mint mindig, ez alkalommal is barátságos volt és kellemes. Szombat reggel hitvesem társaságában részt vett egy vadásztársaság összejövetelén, majd ellátogattak több birtokra, ahol főként a baromfitenyészetek iránt tanúsított meleg érdeklődést. A délebedet követően Elizabeth Home

Szerencsére a következő napon befejeződött a látogatás. A gazdatisztnak igaza volt; semmilyen körülmények között nem hagyta cserben a realitások egészséges érzéke, a vidéki ember e fontos jellemzője. A találkozó semmi eredményre nem vezetett; a vadászat viszont jónak ígérkezett. Este elmondtam a dolgot a vendégemnek; nem nagyon tetszett neki a história.

De Gaulle-on s a szárnysegéden, Flohic korvetthadnagyon kívül jelen volt még Ted Heath (a Lordpecsétör), Maurice fiam és felesége, Katie.

A következő napon, szombaton:

társaságában felkeresték a Chailey Heritage Craft Schoolt, amely láthatóan megnyerte tetszését. Amde féltése, aggodalmi állandó tárgya a nagy férfiú volt, akire minden gondolata összpontosult.

Az eredeti elképzelések szerint a látogatásnak hasznos megbeszélésekkel fűszerezett családias eseménynek kellett volna lennie. Ez volt az én kedves barátom óhaja, s én minden örömmel igyekeztem eleget tenni kívánságának. Ő maga mindvégig a jó modor mintaképe maradt, személyi varázsa mindvégig hatott. De Gaulle az az ember volt, aki sohasem tévedésből gorombáskodott. A belső zavargások és az őt fenyegető minden veszély ellenére közel állt hatalma második korszakának delelőjéhez. Határozott, nyugodt, megingathatatlan volt:

maga a hagyomány, amelyből hamarosan mítosz lett.

Mint társadalmi esemény a látogatás igazán jól sikerült. Ragyogó idő volt, két gyönyörű nap, a napsugár simogatva pihent meg a tölgyek és bükkök színes koronáján. A nagyon jelentős személyiség vonzóereje, valamint a személyét kö-

rüllengő titokzatosság arra ösztönzött, hogy ismételten megkíséreljem leírni őt olyannak, amilyenek akkor láttam. Ideiktatom egykori feljegyzéseimet, noha ezek nem a végső megítélés kísérletei, hanem csak akkori hangulatom tükröződései.

„A franciák császára (hiszen most már majdnem valóságos egyeduralkodó, senki tanácsával nem törődik, de valóban kevés önálló gondolatlat támogatják őt) most már öregebb, elszigeteltebb és sokkal királyibb... Jólétesült, mégis oly felülemelkedett. Az »angol—amerikaiakat« jobban gyűlöli, mint valaha. Rendkívül méltóság-teljes és elbűvölő, néha örömmel kilép zárkózottságából, szeretetre méltó a személy-zettel és a gyermekekkel, s így tovább, de nem hallgat az érvekre. Ez majdnem szó szerint értendő. Tehát nem arról van szó, hogy nem lehet érvekkel meggyőzni, hanem arról, hogy meg sem hallgatja az érvelést. Allandóan csökönyösen ismétlgeti a mondókját. Doktrínája — majdnem dogma! — intuícóra, nem pedig észszerű elemzésre épül. Európáról szól, de Franciaországra gondol. XIV. Lajos Franciaországra (vallását, határait és hatalmát illetően), a Napóleonéra (a hadsereg fanatikus hűségét illetően). Ami pedig az úgynevezett parlamenttel való bánásmódot illeti, mintha inkább III. Napóleonnak hódolt volna.

A mai Németországtól nem tartott. De valamikéivel már nyugtalanabb, mint egy-két évvel ezelőtt a holnap Németországa miatt. Adenauerral szemben helyzeti előnyben van. De mi a helyzet Strausszal? Hát a következők nemzedékekkel? Persze ez a probléma számára számáig szolgál ahhoz, hogy plus royaliste que le roi lehessen, s a jövő németeit vigyázzván, a jelenlegi németeknél engesztelhetlenebb legyen. Mindezzel kapcsolatban szemet huny a valóságos összecsapás vagy egy Ber-linnel kapcsolatban bekövetkező fatális diplomáciai vereség lehetősége fölött; vagy inkább nem is tart a kavarodástól (talán még szívesen is venné) mindaddig, amíg Franciaország tisztán úszhatja meg a dolgot. Érdekes módon ez épp olyan immorális, mint amilyen az volt, hogy Bonnet Chamberlainre bízta: mentse ki a háborúból.“ (1961. november 29.)

Mindinkább fel kellett mérnem, hogy de Gaulle immár teljes elszigeteltségben él.

„Most már semmit sem hall, senkire sem hallgat. Couve de Murville tisztviselő, nem politikus [...], néha felkeresi, de eléggé ritkán. Debré jó ember, s bizonyos tekintetben értelmes férfiú. Csakhogy ő a megtestesült hűség. Pénzügyminisztere, a nemzeti bank egykori kormányzója (Baumgartner) — jó ember, de nincs semmi befolyása. Körülbelül Joxe az egyedüli, aki ösztintén mer beszélni vele. De Courcelt [...] a tavasz folyamán hozzánk küldi nagykövetnek [...].

A tragikus az egészben az, hogy majdnem minden kérdésben egyetértünk de Gaulle-lal. Rokonszenvezünk a politikai Európa gondolatával (union des patries vagy union d'états), amely de Gaulle számára oly kedves. Mi magunk is a szövetségi rendszer ellenzői vagyunk. Akárcsak ő. Gazdaságtervezésünkben pragmatisták vagyunk. Akárcsak ő [...]. Egyetértünk vele. Am büszkesége, zsigereiből jövő gyűlölete Angliával szemben (Jeanne d'Arc óta), keserű második világháborús emlékei, s mindenekfölött intenzív hivalkodása — az, úgymond, uralomra rendelt — Franciaországgal, arra ösztönzi őt, hogy — valamiféle különös szeretet—gyűlölet komplexummal — fél kezével maga felé húzzon, a másikkal meg eltaszítson bennünket. Amikor vele vagyok, néha úgy érzem, sikerül feloldanom benne mindezt. Aztán ő megint csak visszatér bizalmatlanságához és idegenkedéséhez, mint a kutya saját okádékához. Még mindig az a benyomásom, hogy nem döntött a gazdasági közönségbe való befogadásunkat illetően. Egyre inkább az a véleményem, hogy inkább csak a pressziónak, mint a meggyőződésnek enged majd.“ (November 29.)

A dőlt betűs részek Macmillan emlékirataiba beiktatott egykorú naplórészletei.

Bevezette és fordította Farkas László